

Národní škola

„jindy“ a „nyní“

čili :

Škola „náboženská“ a „beznáboženská“.

Právě nyní

**naléhavé a neodkladné časové úvahy mezi „dřívější“
a „nynější“ národní čili obecnou školou**

podává

Jan K. Javůrek,

bývalý ředitel škol, nyní na odpočinku
v Praze.

V Praze 1888.

Tiskem a nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny
(J. Zeman a spol.).

Všem upřímným přátelům
„školy národní“, naší mládeže
a svědomitým vlastnilům

věnuje

spisovatel.

škola“ a opět slovo „škola“, o ni vedli boj národové a lid nejen ve staro- a středověku, nýbrž i v novověku, největší pak za nynějšího času; tak asi již po celých 20 let se o tuto školu tuhý boj vede. A přec ti, kdož chtějí školu, tento jediný a pravý základ a živel člověčenstva a společenského života „zmodernisovati“ a dle svých choutek „přízpůsobiti“, aby jim takto dle rozličných jejich záměrů k dosažení jistých úspěchů dopomáhala, zajisté ani nevědí, které jest to pravé símě, které jsou ty pravé kořeny a v čem spočívá ta pravá síla „národní školy“!

Měli jsme již v „biblickém věku“ školy národní čili obecné (elementární), pak školy vyšší, tak zvané „prorocké“. A co pak asi tvořilo základ všeho vyučování? Nic jiného nežli jedině „Bůh“. A na kterých základech spočívalo vychování dítek starých Indů, Řeků a Římanů? Pouze jen na jejich „bozích“. Bohové tito museli ku všemu svého požehnání udělit; bez požehnání „bohů“ se nic nezdařilo, kletba bohů věštila nezdar — neštěstí, a když „bohové“ neudělili svého požehnání, nic se nepodniklo. Takého náhledu byli starověcí pohané.

A co pak školy středověké? I tyto měly za základ opět jen náboženské vzdělání; a bylo-li třeba tu a tam ještě pohanské, nic nevadilo, byl to přec jen základ nábožensko-mravný.

Nic neúčinkuje tak mocně na člověka, jako vzpomínka na „Boha“ a na „nesmrtelnost duše“. Hleďme, již ten největší mudrc řecký, starý Sokrates, tento neúhonný muž, byv „ostracismem“ k smrti odsouzen, zvolal: „Děkuji vám, že jste mne odsoudili, již se těším na shledání s oněmi šlechetnými muži předvěkými.“

Člověk, jenž nevěří v nesmrtelnost duše, nevěří následovně ani v Boha a jest tudíž horší zvířete! Toto nemůže člověku škoditi, avšak takový nevěřící člověk jest s to k vůli zisku vlastního otce i matku, bratry, sestry a ty nejvěrnější a nejbližší přátely obětovati a zničiti, jen když z toho vidí nějaký prospěch pro sebe a své spojence. Jemu nejde o to, ba on ani na to nepomýšlí, zničí-li takto svým skutkem snad i celou generaci; nebojí se žádného trestu po smrti, jelikož ve věčnost nevěří!

A co pak asi udržuje a upevňuje v člověku důvěru a víru v „nesmrtelnost duše“? Nic jiného než jediné slovo „Bůh“ a učení o Bohu a to jest — náboženství!

Namítne leckdo — vím to jistě — že tehdá v „biblickém věku“ mládež se jen pouze náboženství učila a ničemu jinému. Není tomu tak zcela; ovšem byla bohověda věcí hlavní. Avšak, má-li se pevný dům vystavěti, myslím, že jest k tomu zapotřebí též pevného základu! Tehdejší doby byl lid ještě velmi lehkověrný, neuvědomělý, musil míti pevných základů a ponětí o své tělesné jsoucnosti a duševní budoucnosti, vůbec musil míti ponětí o důstojnosti člověka! Ale později přidružily se k náboženství těsněji též jiné předměty a vědy, jako: čtení, psaní, počtářství čili matematika, hvězdářství, řečnictví, básnictví, stavitelství, kreslení, malířství, řezbářství,

zpěv a hudba a — vizte vy novověcí „předělávatelé školství“ — též i — tělocvik!

A nuže, kdo pak to asi byli ti první učitelé této mládeže, z které pošlo tolik — na sta a tisíce — osvícených mužů, z jichž věd a spisů i nynější „moderní svět“ a učenci své vědomosti čerpají a snad i věčně čerpají budou a kdož ví, jest-li je až na dno vyčerpají?

Byli to nejprvé otcové rodin, již zároveň i náboženské obřady doma vykonávali, byli to tedy prvo počáteční „kněží“ čili „starší“. Bylo-li více rodin stejného smýšlení, tu se usnesly a zvolily ku těmto výkonům ze svého středu za učitele a bohoslužebníka též toho „nejstaršího“. A to se osvědčilo; takové rodiny — a později i celé obce žily ve spokojenosti, míru a blahu; neviděls tu žádné revnivosti ani půtek! Páska nábožensko-mravní poutala je v jednu rodinu!

Tehdejší doby nepřišlo nikomu ani na mysl, aby se o to pokusil, náboženského ducha ze školy vypuditi, jak se o to nynější „harcovníci političtí“ zasazují.

Dokud pohanští národové zachovali sobě víru v bohy své, zachovali si též národní sílu, statečnost a mravní bezúhonnost. Jakmile se u nich objevila náboženská vlašnost, klesali tělesně i duševně. Nevěra zničila Ninive, Babylon, Athény i pohanský Řím.

Neslýchané bědy stíhaly v této době náboženského úpadku veškeré starověké národy a mnozí z nich propadli zkáze úplné.

Teprve jedině pravá víra Kristova přivedla národy zase k míru a pokoji, pozvedla je zase k lidské důstojnosti. Víra Kristova hlásala lásku a bratrství, víra Kristova zničila starověké otroctví.

Za prvních dob křesťanských byli to vůbec jen kněží, již se jali mládež nejen v náboženství, ale

i v ostatních předmětech vyučovati; ale nejen literním předmětům, nýbrž také hudbě chrámové a zpěvu, hospodářství a uměním mládež vyučovali. Kde byl kostel a fara, tam záhy povstala škola, ve které místní farář dítky vyučoval a tu samou spravoval. Vzrůstal-li počet žáků, tu si vycvičil kněz ku pomoci své mravné jinochy, kteří se věnovali učitelství, a tak to šlo pro tehdejší dobu dle možnosti dosti dobře.

Ku dalšímu vzdělání mládeže zařizovali a zakládali kněží a mniši vyšší školy a zde pak odrostlejší mládež, jinochy totiž, vyučovali a připravovali pro budoucí jejich povolání, a věru máme celou dlouhou řadu osvícených mužů a slavných učenců, jež nejen národu našemu, ale i celému člověčenstvu tyto kněžské semináře odchovaly a jimiž se honositi můžeme!

Vědy a umění měly kolébku a sídlo své v klášteřích, odtud vycházely a klestily si cestu mezi lid; kláštery, ano tyto kláštery byly a jsou posud z větší části pravým dobrodiním mnohých krajín, Jak mnoho chudého lidu, ubohých opuštěných práce neschopných starců a stařen jakož i siroteků nacházelo a nachází zde útulku! A přec se na tyto „asyly“ žene téměř ze všech stran útokem! Zničte kláštery a nebudete míti přec o nic více, nežli máte! Tím se jen připravíte o pamětihodné a překrásné chrámy Páně, a starobylé a drahocenné památnosti a mnohou chudou krajinu připravíte o jedinkou poslední okrasu, jakou jí byl klášter; stane se pak z ní pustá, opuštěná krajina a zříceniny klášterní budou pak světu a pozdějšímu pokolení svědectvím vašich činů!

Mnohý panovník a vladař byl by mohl vám vyprávěti, jaké hmotné a vydatné pomoci mu kláštery v čas nebezpečí války a jiných pohrom poskytly!

Že naše kněžstvo jest hlavní oporou národnosti a pěstitelem mateřské řeči naší, kdož to smí upříti?

Nebýti našeho ctihodného kněžstva, uviděli byste, jak by to s národností a mateřskou naší řečí vyhlíželo! Náš kněz, tento upřímný učitel lidu v kostele, ve škole a vůbec všude, kde se mu jen vhodná příležitost naskytne, probouzí lid, vštěpuje a rozněcuje v něm lásku k naší svaté věci, on jest neohroženým zastancem, buditelem a učitelem lidu svého; on v něm i s ním žije, on k němu přilnul pravou láskou, neopouští ho ve štěstí ani v neštěstí: jest jeho pravou baštou před nepřítelem!

Když národ náš ještě v hluboký spánek pohřížen byl, když naše literatura za třicítileté války a ještě dlouho po ní dřímala a řeč naše mateřská nepřátelům našim téměř za posměch sloužila: hle, tu bylo naše kněžstvo mezi prvními buditeli národa, ujalo se slovem i skutkem svaté věci naší, neustalo a neustává v přetěžké práci své národ náš, kde jen možno, zvláště pak na venkově, poučovati a před nepřítelem, jenž na nás tak mocně doráží, chrániti. Kde již veškeren odpor ostatních stavů umlkl, z bázně o chléb vezdejší, tam ještě jediný kněz mužně hájil zájmy a jazyk svého lidu. A čeho za to vše našim kněžím se dostalo, chci později vyvoditi.

Pohledněme trochu na dřívější školu národní — na tu „školu náboženskou“ — na kterou naši nepřátelé a odpůrci takovým útokem a tak dlouho lнали, až se jim podařilo ji úplně zvrátiti.

A byla snad ona „škola náboženská“ tak špatná u přirovnání ku nynější „novověké škole?“ Uvidíme.

Že potřebovalo tehdejší národní školství opravy, aby nynějšímu pokročilému duchu a novověkým potřebám vyhovělo, nazná každý; ovšem oprava ta měla se státi přirozeným způsobem a nikoli rozmanitými pokusy.

Škola dřívější „náboženská“ byla vůbec dobrá; aspoň z ní vycházela mládež nezkažená, mající

pevné mravní základy vystavěné na náboženském vychování. Hleďme, jakou řadu osvícených mužů nám dřívější „náboženská škola“ odchovala, kteří zůstanou i budoucím potomkům našim na vzor!

Když v letech padesátých a t. d. se pomýšlelo na opravu ve „školství“ vůbec, tedy mělo se počítati „z dola“ a nikoli „s hůry“! Tu se ale započalo s opravami vysokých škol, totiž universit a technik; za několik let to došlo ku středním školám: gymnasiím a reálkám, a nic dále jen potud; toto „opravování“ opakovalo se, nemylí-li se, asi dvakrát aneb snad i dokonce třikrát, ale jen to došlo vždy až k národní škole, — která zůstala nepovšimnuta!

Toť byla ovšem veliká chyba. Nejprve se mělo se školou národní při opravách započítati; vždyť právě tato tvoří hlavní základ vzdělanosti lidu. Po dlouhá desítiletí vymlouval se stát na nedostatek peněz. Na zvelební obecných škol a ústavů učitelských nevěnoval stát, po případě země, téměř ničeho. Dřívější staré šestiměsíční, později pak jednoroční průpravný učitelské, tak zvané „praeparandy“, nebyly s to takové učitelstvo odchovávat, jak toho novější doba a pokročilejší duch vyžadovaly, ačkoli musím i zde podotknouti, že většina starých pánů učitelů se všemožně přičiňovala a o to zasazovala, by s duchem času pokračovala, tak že mnohý ze starých pánů učitelů ještě dosud leckterého pana podučitele a učitele z moderní „novověké průpravný“ předčí.

Přede vším ale mělo býti o to hned postaráno, by učitelstvo národních škol bylo lépe, přiměřeně jeho stavu a zaměstnání placeno a ze žebráckého jeho postavení vymaněno. Války napoleonské, hnutí italské, maďarské a německé, které veškeré prostředky státu vyčerpávalo, dlouho překáželo zlepšení hmotných poměrů učitelstva. Jak pak mohl učitel ještě před třicíti roky se 130 zl. k. m. s celou svou

rodinou vycházeti? Taková byla kongrua pro národní učitele! A pak ještě těch 130 zl. bylo, jak se říká, více méně „na papíře“; ubohý učitel ani těch řádně nedostával, lid mu to vystrkoval po krejcarech; od mnohého chudása nedostal učitel ničeho, tento neměl sám, čím by „sobotáles“ zaplatil; a to činilo do roka mnohdy několik zlatých! Velká to suma pro tehdejšího učitele!

Až pak asi v roku 1856 přišlo s „hůry“ nařízení, by se učitelstvu kongrua ze 130 zl. na 200 zl. k. m. zvýšila! To bylo to vše, co se pro národní učitelstvo učinilo. A tak to zůstalo až do roku spásy 1870!

Snad někdo namítne, že tím bylo kněžstvo vinno, že učitelstvo až po tu dobu v takové bídě úpělo, že prý mělo školství ve svých rukou, proč prý se o lepší postavení učitelstva nezasadilo?

Kdo by tak myslel, tomu řeknu, že tehdejšímu zařízení škol pranic nerozumí a že jen pouští pouhé „prskavky“ do vzduchu, aby tak národní učitelstvo proti kněžstvu popudil a v něm zášť a nenávisť proti tomuto udržoval.

Kněžstvo, totiž faráři, vikáři (na Moravě děkani a ve Slezsku arcikněží) a konsistoře měli dozor nad národními školami, avšak pouze jen co se týká „paedagogicko-didaktické“ stránky a „disciplíny“ učitelstva, do hmotného postavení učitelstva nemělo však duchovenstvo ani toho nejmenšího vlivu; tu byli jiní činitelé, již o to dbáti měli, aby učitel „hlady nemřel“, ačkoli mnohému chudásovi mnoho do toho nescházelo! Tažte se jen mnohého snad ještě dosud žijícího vikáře, děkana a arcikněze, a on vám svědomitě poví, jak se o to zasazoval a u dotýčných úřadů bídu svého podřízeného učitelstva líčil a všemožné představy činil, by se mu plat zlepšil; mnohá konsistoř též v tom samém směru

na vyšších rozhodujících místech za ulevení bídy učitelstva zakročila — avšak bohužel! zůstalo vše nepovšimnuto!

Ostatně že kněžstvo mající tehdy dozor nad školou, nemohlo o své ujmě učitelstvu pomoci, že nemohlo mu hmotné postavení jeho zlepšiti, d o k a z u j e s n a d n e j v ý m l u v n ě j i o k o l n o s t t a, že nemohlo pomoci ani samo sobě. Tak mnohý farář v chudších krajinách a kaplan pak více méně všude, nebyli na tom lépe, než-li tehdejší učitel a podučitel, ačkoli v ohledu společenském tehdy na kněze mnohem vyšší požadavky činěny. Kdežto učiteli upravena jeho kongrua, jeho plat již roku 1870 — a sice podučitelům na 300—600 zl., učitelům pak na 400—800 zl., nečítaje v to p ě t i l e t é přídavky a stálé remunerace, bral kaplan a kurát i na dále 210 zl. a farář 315 až 400 zl., takže po zaplacení stravy mu nezbylo skutečně ani tolik na zaopatření si oděvu a jiných potřeb, co zbývá selskému čeledínu, řemeslnickému tovaryši anebo obchodnímu příručímu. Tuto okolnost ovšem svobodomyslný učitel Skála přehlédł, z čehož soudíme, že nalézá zcela v pořádku, byl-li mnohostudovaný kněz placen hůře než-li pacholek a děvečka. Teprve letos má býti provedeno upravení platů duchovenstva, ale tak, že kněz i na dále nebude ani tak dobře placen jako podučitel a národní učitel.

Zeptejte se mnohého učitele, možná, že jich ještě více takových žije, a ten vám řekne, že, když byla bída učitele největší, v domě ničeho a rodina ubohá neměla co do úst dáti, tu se učitel ve svém zoufanlivém postavení k domácímu faráři utekl, a tento, sám kolikráte nemající, třeba i o poslední s učitelem se rozdělil a jej nikdy neopustil a tak mu v bídě všemožně ulehčoval. Buďme proto my učitelé ku kněžstvu spravedliví!

Nyní vraťme se ještě k tomu, jak mělo se tedy s opravou národní školy pokračovati? Kdyby bylo tedy bývalo postavení učitelstva zlepšeno, pak měly býti hned řádné průpravy zařízeny, školní budovy, kde toho bylo zapotřebí, měly se stavěti, školy rozšiřovati a všemi potřebnými pomůckami učebnými opatřovati a o řádné knihy mělo se postarati.

A kdyby takto byla bývala národní škola opravena, totiž postavení učitelstva, dosti sil učitelských přiměřené školní budovy se vším potřebným opatřeny, tu se teprv mělo přikročiti k náležitým opravám středních škol a pak konečně k reorganizaci škol vysokých. Tak by to bylo bývalo přirozené; avšak bohužel! dělo se to opáčně, místo od základů počal se zde dům stavěti od střechy a následkem toho pokulhává a bude ještě dlouho pokulhávati naše školství za ostatními sousedními státy.

A tu mnohý opět namítne, že jen tím jest vinno zase kněžstvo! Ubohé kněžstvo, co vše se mu za vinu pokládá! Tu žene celá lžiliberální armáda útokem na národní školství a duchovenstvo, dokládajíc:

„My nechceme míti žádnou náboženskou školu, která se všemu pokroku vzpírá; nechceme, by se tam kněz rozháněl a rozkazoval! Škola naše musí býti beznáboženská a státním ústavem!“ Povím a dovolím si vám dokázati a vás přesvědčiti, co vlastně tímto „harcovníctvím“ chcete.

Pravíte tedy, že „škola náboženská“ a následně i též naše „duchovenstvo“ všemu pokroku se příčí! Já bych si přál, by ti páni „útočníci“ a všichni ti, co s nimi za jeden provaz táhnou, nám dokázali, kdy, jak a v jakém případě „duchovenstvo“ vůbec, nechť jest to již české, německé, maďarské aneb dle vyznání katolické, protestantské aneb i třeba židovské, nějakému pokroku se příčilo a

příčí? Okažte a dokažte nám jen jedinký případ, a pak mluvte! Ještě málo školních knihoven i obecních založilo naše kněžstvo? Kdo začal u nás vůbec farní, školní a obecní knihovny zakládati? Byli to naši Zieglerové, naši Puchmajerové, byli to čeští kněží! Přemnohé školy a obce budou míti trvalou památku po tom neb onom knězi! Mnohý farář a kaplan shromažďoval a snad ještě až posud shromažďuje vždy v neděli po odpoledních službách Božích své farníky, mladé i staré hospodáře a odrostlou mládež, buď do školy aneb k starostovi a tam je vyučoval a vyučuje polnímu hospodářství, sadařství a chovu dobytka; ano byl jsem toho sám svědkem, když farář své farníky — vůbec to hospodáře — seznamoval s přírodopisem, přednášel jim o užitečných a škodlivých živočiších, jindy opět obeznámil je s historií naší vlasti a našich slavných předků, atd.

Kdo vůbec u nás v době hrozného úpadku, kdy se lid náš za své české jméno styděl, počal obeznámovati ten zanedbaný lid náš s vlasteneckými dějinami? Byli to naši Pubičkové, Ungerové, Pelclové, Puchmayerové, Dobnerové, Dobrovští, byli to tedy zase naši vlastimilovní kněží!

Nuže, táži se vás, jest to také „přičítí se pokroku?“

Chcete míti, vlastně si podržeti školu „beznáboženskou?“ Tedy poslyšte, co vám řeknu:

„Docílíte-li toho, tedy to bude to **jedinké moderní národní školství**“, jaké vůbec by na naší zeměkouli existovalo! „Rovného by mu nebylo nikde!“ Avšak pochybuji silně o tom, že budete sto, náš nejdražší poklad, naše národní školství, a následovně naše děti, budoucí

to pokolení, nám vyrvati a jen k vůli vašim nekalým choutkám v bezednou záhubnou propast uvrhnouti! To si pamatujte! Nedivte se tomu a slyšte:

Vezměme jen třeba pruský aneb saský stát; není snad nikde „náboženštějších“ škol národních jako v Prusku a Sasku. V Prusku jest na př. 32.523 konfessionelních škol katolických a protestantských a pouze 517 škol jest tam simultanních či interkonfessionelních. Tyto poslednější zřídilo Prusko jen v polských osadách Poznaňska a Pruska, aby školy ty úplně z rukou kněžstva vyrvalo, téhož kněžstva, které dosud jediné má odvahu klásti ještě odpor poněmčujícím snahám Bismarkovým, protože národní učitelstvo jsouc naprosto od německých školních inspektorů závislo, z obavy, aby sebe a své rodiny o živobytí nepřipravilo, již naprosto všelikého odporu proti poněmčení škol se vzdalo. V Prusku jest místní farář ředitelem a po případě správcem školy, bez něho a jeho svolení nesmí se ani to nejmenší ve škole státi; on řídí celé vyučování a vůbec celá disciplína školní jest v jeho rukou, a všem literním předmětům vyučuje se jen na základě nábožensko-didaktickém. Tak jest tomu též ve Virtembersku, Bádensku a všude jinde! Tam se učitelstvo také nestydí za to, přisluhovati knězi při obřadech církevních; vždyť se za to nestyděli dříve ani císařové a knížata, na př. u nás sv. Václav a otec vlasti císař Karel IV. V opak toho stydí se liberální učitel u nás do kostela vůbec choditi, natož pak knězi přisluhovati. V Německu jsou ovšem učitelé jiného v té příčině mínění. Nuže, jest snad v těchto státech národní školství pozadu? Milí pánové, ještě dlouho budeme za nimi pokulhávati, než-li budeme tam, kde jsou nyní. A hle, národní školství v těchto státech bylo a jest jen pouze v rukou

duchovních! Stát jen vrchní dozor si vyhražuje.

A podívejme se do dřívějších i nyníjších národních škol židovských. Opět musíme jen říci, že tyto jsou též ty „nejnábožensnější.“ Nevládne-liž tam jejich duchovní (rabín)? Vše se točí a pohybuje jen kolem něho, jeho slovo rozhoduje; vyučování ostatním literním předmětům musí náboženský duch pronikat i. A jest snad pokrok v těchto školách špatný? Myslím naopak. Židé, tento v každém ohledu praktický národ, který jen nejvíce, ba skoro pouze od obchodu závisí, zajisté by to netrpěli. Ale proč pak jsou židovské školy v každém ohledu tak pokročilé? Inu, musím jen zase odpověditi: „Jedině proto, že tam vanou nábožensko-mravné zásady!“

Ovšem, že mi snad některý z vás, pánové, odpoví, že jsou v Prusku, Sasku, Virtembersku, Badensku atd. vesměs protestantští duchovní (pastorové), tedy duchovní pastýři, a v židovských školách opět jen „rabíni“, a ti že tedy to řídí a spravují a nikoli naši kněží. To jste tomu dali! V Německu žijí též dvě pětiny obyvatelstva katolického.

Ostatně ale vám musím říci, že jest to v podstatě vše jedno; jest to vůbec „duchovní“, jenž pečuje o duše svých svěřenců, ať si již náleží tomu neb onomu vyznání. Jen naše ubohé katolické duchovenstvo jest u nás jistou vrstvou lidu pronásledováno, štváno a za terč rozličným sprostým vtipům vydáno!

Jak pak si váží protestant svého faráře — pastora! V jaké úctě má žid svého duchovního otce „rabína“, A u nás? Neslouží ubohý kněz mnohému

nevzdělanci, nadutému křiklounovi za terč hrubých urážek a vtipů? Bůh to napraví!

A zač pak si to zasloužilo toto naše tak pronásledované ctihodné duchovenstvo?

Za to, že bylo vůbec zakladatelem školství, že školu od jejího prvopočátku až do nynější doby jako drahocenné dítě chovalo, pěstovalo a jako ten nejdražší klenot opatrovalo a chránilo? Zato, že od věků vědy a umění pěstovalo, vám je odchovalo a odevzdalo? Snad za to, že národ probouzel, jeho se zastávalo, před zahynutím chránilo, literaturu a mateřskou řeč, která téměř ku věčnému spánku odsouzena byla, křísilo a pěstovalo?

I zastyďte se, vy pronásledovatelé svého vlastního duchovenstva, jste-li vůbec slušní lidé a snad též katolíci! Vezměte si příklad z jinověrců!

Musil bych ještě dlouho psáti, nežli bych byl s vypočítáváním všech těch zásluh hotov, jakých si naše duchovenstvo o člověčenstvo vůbec, zvlášť ale o nás a naši drahou vlast získalo!

A nyní za to vše nechcete mu ani místa slušného popřáti tam, kde mu samým Bohem vykázáno jest!

„Jděte a učte všechny národy“ atd. pravil sám Spasitel ku svým apoštolům, rozesílaje jich do světa.

Ale díky Bohu, že naše velebné duchovenstvo přec ještě mocnou záštitu a oporu v uvědomělém obecenstvu má a úplné důvěry požívá, které při něm vždy a povždy skálopevně státi a s ním držeti bude. Doufám, že nejen náš milý národ český, ale i též jiní národové a věrné děti svaté římsko kato-

lické církve při svých duchovních učitelích pevně držeti a tím více k nim lnouti budou, čím více zloba lidská tak zvaných „moderních reorganisátorů“, postrádajících všeho náboženství, na ně dorážeti bude. Mějtež jen slova Spasitelova ustavičně na paměti:

„Ani brány pekelné vás nepřemohou!“

* * *

A nyní podívejme se na tu novou národní školu „beznáboženskou“, jak ji totiž tito falešní proroci pojmenovati a míti chtějí, ačkoli svědomitě řečeno, jest tomu skutečně tak.

Rokem 1869tým byl duchovenstvu veškeren dozor na národní školství odejmut; farář a kaplan stali se pouhými a k tomu „bezplatnými“ a přec povinnými učiteli náboženství. První to byla učiněna roztržka a řevnivost mezi školou a církví, mezi učitelstvem a duchovenstvem, ačkoli oba, totiž učitel i duchovní povolání jsou za jedním a tím samým účelem pracovati, totiž mládež Bohu, církvi, státu a vlasti odchováti.

Důmyslní a svědomití učitelé žili přes to vše s duchovenstvem svým vždy v té nejlepší shodě, ovšem že jich to byla jen menšina a mohu tvrditi, že pouze jen takovýmto učitelům leželo blaho školy a mládeže na srdci. Avšak bohužel! veliká část učitelstva přerušila hned po vyjití oněch zákonů školských všecken přátelský poměr a shodu s duchovenstvem, ovšem že v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se to po zřídku stávalo, tím více však v končinách německých, lžiliberálními naukami nasáklých. Přec však i v zemích koruny svatováclavské dosti, mohu říci přehojných případů stávalo a snad až posud

stává, že když farář aneb kaplan, vůbec katecheta přišel do školy, učitel se sebral a šel pryč, tak že ani jeden na druhého se nepodíval a tím méně na vzájem se pozdravili! A to se dělo a snad až posud se děje na mnohých školách u přítomnosti žáků! Řcete, jaký účinek to na ně mělo a má? Jaký příklad si mohou z toho vzíti?

Dříve, tedy před vydáním nových školních zákonů, měl učitel za povinnost se žáky náboženství v určité k tomu hodině opakovati; nyní ale si toho učitel ani nepovšímane, praví, že mu po tom nic není! To žáci dobře pozorují a vědí.

Jak pak to asi vyhlíží s takovýmito školami které nemají vlastního katechety, kde tedy farní duchovenstvo samo nuceno jest náboženství vyučovati? Je-li farnost veliká a k tomu jen sám farář bez kaplana a má-li vyučovati náboženství v místní dvou- aneb ve více třídní škole a je-li k tomu ještě v přifařených obcích více jedno- aneb dvojtřídních škol, tu se táž, jest jediná osoba s to všem těmto povinnostem zadosť učiniti? Nikoli a nikoli, i třeba kdyby farář kaplana měl?

Toť přec každý nazná, že farář i kaplan zavázáni jsou napřed duchovní správě vyhověti, totiž: pohřby, křtiny a kopulace odbývati, nemocné zaopatřovati, v čase vánočním a postním třeba i celé půldny ve zpovědnici seděti atd. Tyto povinnosti jsou na prvním místě a pak teprve přijde škola.

A jak pak to asi vypadá se školou venkovskou, tak zvanou „filiálkou,“ která jest třeba 2 hodiny aneb ještě více od fary a kostela vzdálena? V zimě kolikráte nastanou takové vichřice a závěje sněhu, že veškeré spojení bývá i třeba po několik týdnů přerušeno, a tímto tedy způsobem ubohé děti kolik neděl i třeba měsíců praničeho o Bohu a sv.

náboženství neslyší, stojí-li takový učitel pevně na svém stanovisku, že mu do náboženství „pranic“ není. Pěkné jsou ty nynější poměry! Co? A kdo medle za to může? Zajisté že ani farář ani kaplan!

Za dřívější doby měl učitel za povinnost, když farář aneb kaplan do školy přišel, nikoli se odtud vzdáliti, nýbrž musil po celou dobu náboženského vyučování přítomen býti a žáky k pozornosti pobádati, a bylo to tak dobře a správné, a abych doložil i pro samého učitele. zvláště mladšího, v každém ohledu prospěšné. Častokráte se stávalo a stává, že třeba za čtvrt aneb za půl hodiny přišel kostelník do školy pro „velebného pána“, aby šel buď křtít aneb k nemocnému s „Pánem Bohem“. Co naplat, takovéto církevní obřady nenechají se odložit; duchovní musí všeho nechat a jíti za svým povoláním. Tehdy bylo vše v pořádku, učitel byl po ruce; buď pokračoval v započatém náboženství a dokončil tak předepsanou hodinu, aneb vzal svůj předmět, jak si to byli s katechetou udělali.

Nyní ale, jakmile udeří hodina, která jest na rozvrhu hodin pro náboženství ustanovena, a není-li tu hned pana katechety, učitel se sebere, vezme klobouk a hůlku, bouchne dveřmi a jde třeba — do hostince; ponecháváje takto dítky jejich osudu, aniž by na to pomyslí, že snad katecheta jest církevními obřady zaměstnán.

Jest velmi častých případů, že farář aneb kaplan, jda do školy, potká kostelníka, jenž mu oznamuje buď „křest“ aneb že má jíti „zaopatřovat.“ Tu nemá kněz času, by buď sám do školy běžel se „ohlásit“ aneb tam někoho poslal, aby to oznámil; nemá hned posílka takového po ruce. A pak, i kdyby se tak stalo, co by to bylo platné? Kde pak jest již

učiteli konec; buď se baví někde v hostinci, aneb jest na procházce v polích! Kde pak by ho kdo našel!

A podívejme se nyní do takové třídy, kde jsou dítky po celou hodinu aneb ještě déle samy sobě beze vší dohlídky ponechány! Co pak asi tam dělají? Učí se snad aneb opakují? I toto; křičí, dělají rámus, skákají po lavicích, běhají jedno po druhém aneb hromadně ven, běhají kolem školy, po ulici a pak konečně buď před školou, neb na chodbě aneb ve třídě se perou a kolikráte jedno druhé i často nebezpečně poraní a často ve třídě i značnou škodu způsobí! Mohou býti za to trestány? Zajisté ne. Není-liž tomu tak? Sudte spravedlivě, rozmilí čtenáři! A kdo jest tím viněn? Snad duchovní? Odpovězte!

Hle, tak to vypadá nyní v „beznáboženské“ škole, jak ji tito, „liberální proroci“ nazývají a ji tak „truc na truc“ našemu duchovenstvu udržeti chtějí!

Ale posvitme si ještě z jiných stránek na tuto „beznáboženskou školu,“ abychom ji jak náleží v jejím nynějším složení poznali.

S novými školskými zákony nastal i jiný dozor nad národními školami. Místo dřívějších vikářů, děkanů a arcikněží jsou ustanoveni c. k. okresní školdozorci čili „inšpektoři“, rekrutování skoro vesměs ze světského učitelstva, totiž z profesorů, nejvíce ale z učitelů národních škol. Jeň tu a tam v některém okrese jest c. k. okresním inšpektorem kněz, avšak jak jsem již pravil, jen velmi po řídku!

Nastaly místní, c. k. okresní a c. k. zemské školní rady.

Místní školní rada má bdíti na to, by všechny povinné dítky školu pilně navštěvovaly a mimo školu mravně se chovaly; má pečovati o otop a případně

o osvětlování tříd, o předepsané učebné pomůcky, má dohlížeti, by k vyučování předepsaný čas přesně se držel atd.; konečně má dbati o to, by školní budova i se vším příslušenstvím v dobrém stavu udržována byla.

To je zcela v pořádku a dobře by to šlo, jen kdyby tuto místní školní rady vždy a všude tento krásný úkol a vznešený úřad jak náleží pochopovaly a plnily. Ale v tom jest mnohých háček ano i leckde velikých háček! V městech to ještě tak dalece jde až na ty nějaké výminky a odchylky; ale pojďme jen do té neb oné některé vesnice a vizme. Máme až posud ještě mnoho takových místních školních rad, jež úkolu svého ještě jak náleží nepochopily, ba ani význam národní školy v místě svém oceniti nedovedly! Mnohé školní rady místní považují školu a učitele nyní za to největší břemeno, pro které se jen „utahovati“ musí. Pilná a bezpřetržná návštěva školy jest jim „trnem v oku.“ Mnohý z členů místní školní rady v té neb oné obci praví, a to bývá často slyšeti: „E co, vždyť já jsem také nechodil tak dlouho do školy a naučil jsem se dobře čísti, psáti a počítati, co pro svůj život potřebuji; dosti na tom, když naše děti naučí se dobře číst, psát a počítat a více nepotřebují!“

Inu ovšem, více by snad nepotřebovaly dítky pro občanský život. Ale v tom jest ten háček, naučí-li se dítky při nynějším zařízení správně a dobře čísti a sice tak, aby čtenému dobře rozuměly. je pochopily a také jinému vyprávěti dovedly? Naučí-li pak se nyní čístě a správně tak psáti, aby své myšlenky samy beze vší pomoci napsaly a je jinému písemně sděliti mohly? Naučí-li pak se nyní tomu počítati, co v praktickém životě někdy potřebovati budou?

O tom ovšem pochybuji silně a proč? To dokáži v následujícím rozbírání. Avšak, kdyby se dítky

těmto zde uvedeným předmětům tak naučily, jak to zde vypisují, dosti by toho pro obyčejný praktický život měly; toť jsou ty hlavní základy všeho umění, to ostatní vychází a vyvinuje se z těchto. —

Že ale, zvláště ve vesnicích a menších městečkách, nyní při osmileté povinnosti návštěva školy mnohem špatnější jest nežli dříve, když byla šestiletá doba školní předepsána, o tom každý se přesvědčiti může. Jdi jen, kdo tomu nevěříš aneb věřiti nechceš, ku c. k. okresním školním radám a tam ti ukáží, kolik set zlatých pokuty za špatnou návštěvu školní od nedbalých (?) rodičů ročně se vybere! Chudši, kteří nemohou platit, musí si to ve vězení „odsedět.“

A nyní tažme se, kdo pak asi jest vinen této špatné návštěvy škol obecných? Tudy musíme doznati, uvažující všechny příčiny a okolnosti, že vina ta spočívá na více činitelích, již se školstvím vůbec co „činiti“ mají, nejméně však na rodičích! Poslyšme:

Předně nastaly novým přetvořením „dozoru na školy národní“ jednotlivým okresům, zemím a státu ohromné, ano statisícové výlohy, a ty musí přec lid jen sám zaplatiti. C. k. ministr kultu a vyučování předloží každoročně rozpočet, mnoho-li vyžaduje „dozor“ na národní školy. Tuto sumu musí „Předlitavsko,“ totiž jeho obyvatelstvo zaplatiti; zemský výbor s dohodnutím se s c. k. zemskou školní radou opět předloží rozpočet zemským sněmům, mnoho-li ve své korunní zemi na vydržování národního školství ročně potřebuje. Tato suma rozvrhne se na jednotlivá c. k. hejtmanství resp. c. k. okresní školní rady. Každá okresní školní rada zase udělá rozpočet, jakou částku pro svůj okres na vydání k vůli národním školám potřebuje, a konečně přijde na řadu místní školní rada se svým požadavkem na

vydržování domácí školy! Věru, toť aby z toho člověk zvrtohlavěl! A to přec musí býti, jest to zákonité.

O to by nebylo; avšak přijde k tomu nyní to nejhlavnější, totiž — školní plat! Ach, ten nešťastný školní plat, a k tomu ještě o mnoho zvýšený dle třídy, do které ta neb ona obec náleží, tak že to jde od 3 zl. postupně až do 6 zl. a snad v některých větších městech ještě výše z jednoho dítěte!

Představme si tu otce chudého řemeslníka, na př. krejčího, obuvníka atd., a ten má třeba i 5 dítek do školy patřících; z těch mu přijde ročně od 15 zl. až třeba do 30 zl. školného platu. K tomu se připočtou ku živnostenské jeho dani kromě jiných přírážek nyní okresní a místní školní přírážky; nyní činže (je-li podruh), a co mu zbude na výživu tak četné rodiny, oděv, palivo a jiné ty nejnutnější a nevyhnutelné potřeby (ku př. případ nemoce a pod.) pro jeho rodinu? Kde pak jsou školní knihy a jiné potřeby, písanky, papír, tužky, pera atd?

Jsouť doby v roce, že mnohý takový řemeslník po kolik týdnů třeba ani 50 kr. denně (a častokráte ani těch) nevydělá, stane se také, že třeba kolik dní ničeho nevydělá! Kolikráte ráno vstane a nemá s rodinou svou ani co do úst dáti; děti pláčou, matka nařiká a otec — ten ubohý stojí, maje ruce sepjaté, uprostřed hladové rodiny bledý, ztrápený, zdrcen a neví si rady ani pomoci; rád by pracoval, ale běda! nemá pro koho, není vůbec práce! Tu pomoz Bůh!

Zákon sice praví, že se má každá obec o svou chudinu starati a s místní školní radou chudým školním dítkám oděv, knihy a všechny jiné potřeby zaopatřiti a také nemajetné chudé rodiče od školného osvoboditi, jakož i sirotkům a těm nej-

chudším dítkám i celé zaopatření obstarati. Ale pro Boha! jděte jen do jednotlivých obcí, (myslím zde vesnice a malá městečka, ačkoli bych mohl do toho též i mnohé větší město vpočítati;) a řekněte mi, která pak taková obec tohoto zákona dle předpisu šetří? Skoro ani jedna!

Probereme si nyní školní plat. Správce školy zašle na počátku školního roku c. k. okresní školní radě přesný, totiž úplný soupis všeho žactva své školy. Tato vypočte dle platební třídy, do které ta neb ona obec náleží, celý obnos za všechny žáky a odešle místní školní radě, resp. obecnímu představenstvu úhrnnou sumu celého školního platu, který musí obec v určitých lhůtách do c. k. berního úřadu (okresní pokladny) odvésti; ovšem, že v tomto obnosu jsou i všechny nemajetné, chudé děti i sirotci vřaděny. Do toho nemá c. k. okresní školní rada co činiti; ona žádá školné ode všech žáků. Za chudé žáky, které místní školní rada osvobodí, musí obec sama zaplatiti. Dle toho může si již každý mysliti, jak to s tím „osvobozováním“ chudasů jde!

Tu se sejde místní školní rada, aby „osvobozovala“ místní a přiškolené a vůbec chudé rodiče od „školného.“ Ach Bože! jděte se jen podívat a poslouchati do toho zasedání místní školní rady! Nyní předčítá buď p. předseda neb místopředseda aneb učitel (správce školy) obyčejně jako referent ony rodiče, již by měli býti od školného osvobozeni. Ale Bůh chraň! Tu máte pravou bouřku, nechci říci, že i častokráte dosti prudké hádky; skoro každý člen místní školní rady má své „klienty,“ obyčejně jsou to nádenníci, kteří mu na jaře, v letě a na podzim na polích pracují a v zimě opět ve stodole mlátí a takřka celý rok u něho práci zaměstnání jsou, a tudíž každý chce svého nádenníka, má-li

školou povinné dívky, od školného osvoboditi, což se také obyčejně stává, co zatím ti praví chudí, totiž ubozí práce nemající řemeslníci, již ani svého přístřeší nemají, odsouzeni bývají školní plat za své dívky platiti! Farář a správce školy nemohou zde ničeho činiti, ačkoli, znajíce místní poměry, ty skutečně chudé navrhuji; hlasy a slova jejich padají však na skálu — bývají přehlasováni.

Ovšem, že se tak všude neděje; bývají také sice výminky ale — velmi zřídka.

Má-li se pilná a nepřetržitá návštěva školy docílit, tudy nezbyvá nic jiného, nežli vůbec školní plat docela zrušiti; jinak bude chudý lid (a toho je poměrně více nežli zámožného) školu nikoli jako za to největší dobrodiní, nýbrž jako za to největší zlo považovati a národní školství bude jinak ustavičně jen pokulhávati a „mizerie“ ta nikdy nepřestane!

Ale tu opět narazíme na ohromnou hráz, která v tom všemožně brániti bude, a ta hráz jest — naši velkostatkáři, velkopřůmyslníci a velkoobchodníci, a tito napnou všechny síly své a učiní možné i nemožné pokusy, aby jen to k tomu nedošlo; vědíť ti páni předobře, že jakmile bude školní plat zrušen, jich se to pak nejvíce tkne, neboť potom bude ona suma, jakou ta neb ona země na vydržování národních škol potřebuje, na daně rozvržena a páni poplatníci budou nuceni hezky platiti a to bude jen po právu a spravedlivé.

Avšak zde budou musiti jedině slavné zemské sněmy se vší rozhodností o zrušení školného se zasaditi!

Jest velmi mnoho případů, ba můžeme říci vesměs, že velkostatkáři, velkopřůmyslníci a velkoobchodníci buď jedno, dvě neb nejvýše tři dívky mají a ty do místní

školy ani neposylají, držíce si buď domácí „vychovatele“, aneb je dají do hlavního města na vychování a následovně žádného školného neplatí, nýbrž jen pouze onu částku místních a okresních školních výloh, která se jim dle jistých ustanovených „procent“ ku přímé dani přirazí, zaplatí a nic více, co zatím chudás řemeslník, jenž praničeho nemá, kromě trochu dětí, musí též daň ze své živnosti, totiž ze řemesla, i se všemi dle stejných procent rozvrhnutými přirážkami platiti a k tomu ještě školní plat do okresní pokladny odváděti. Má-li jednoho aneb více synů a jak zákonem ustanovený čas nadejde, musí je k „odvodu“ dostaviti a jsou-li schopni, všechny mu odvedou, aby pak v případě války nejen vlast, ale i též movité i nemovité jmění chudásů i boháčů před nepřitelem chránili! A na to by také měli boháči zřetel bráti a chudinu, která bez toho na tomto světě nic dobrého nemá, i z tohoto ohledu podporovati a jí v tak smutném stavu ulehčovati.

Mnohý chudás otec, jsa požehnán šesti i třeba ještě více dětmi, není s to za nynějších zlých časů rodinu svou uživiti a jí i ten nejbídnější oděv zaplatiti; nemůže se chudák již dočkati, co by dítky jen trochu povyroستly, a tu pak, jsa bídou a nouzí dohnán, musí je dáti z domu — do služby anebo do učení, aniž by si byly zákonem předepsanou školní dobu odbyly. Nemohl si ubohý otec jinak pomoci, neměl sám chudák co jísti!

Že takové ubohé dítky pak duševně a mnohdy i tělesně zakrní, leží na bíledni. A pročž jen opět musíme zvolati: „Zrušte školní plat! Zrušte ho, ať nelpí jako děsivý mrak a hustá mlha na našem národním školství!“ Obce, starejte se a pečujte o to, by chudí rodiče nebyli bídou a nouzí doháněni a nuceni dítky své

škole odcizovati a myslím, že i konečně velkostatkáři a vůbec boháči vám též všemožně k tomu přispívati budou!“

Co pak ale nyní čeká na takového otce, jenž byl bídou donucen, své dítky ze školy vzíti a je do služby dáti? Po zákonu jest správce školy povinen takové „nedbalé“ (?) rodiče místní školní radě udati; tato podá návrh na peněžité pokuty c. k. okresní školní radě a tato to potvrdí a zašle opět c. k. bernímu úřadu (okresní pokladně). by ony „pokuty“ vybral. Tu má nyní chudšas i třeba několik zlatých pokuty zaplatiti, ale bohužel! nemá on v domě ani krejcaru na kousek chleba, a tu mu nezbývá pak nic jiného, než-li že si to musí „odsedět“, a co zatím ubožák ve vězení úpí, tu pláče matka s dítkami doma a lomí rukama, všichni trpí hlad, nemají ničeho, co by do úst dali! Takové to jsou poměry na venku a častokráte také v městě, jen že ne v takové děsné míře! Rcetež, není tomu v skutku tak?

* * *

Nyní rozhlédněme se dále po „dozoru“ nad národními školami.

Jak již svrchu řečeno, byl dle nových zákonů školských duchovenstvu dozor na národní školství docela odejmut a na to místo byli ustanoveni světští c. k. okresní školdozorci čili tak zvaní c. k. „inšpektoři“. Takovýto nově zvolený c. kr. inšpektor, byl-li profesorem, dostal po čas svého dozorství dovolenou, toť se rozumí s podržením své dosavadní služby, na jeho místo byl dosazen placený asistent čili supplet. Inšpektoři, rekrutováni z měšťanských a obecných škol,

dostali na čas jejich „inšpektorování“ také supplenty (podučitele).

Tito páni c. k. okresní školdozorci mimo to, že berou své celé služné, dostávají též roční plat jako inšpektoři z c. k. pokladen, což ročně pěkné tisíce obnáší! A což jejich „supplenti“ čili zástupcové? Slouží ti snad darmo? I toto; dostávají též služné a nemýlím-li se, snad i větší, než-li kdyby „definitivně“ ustanoveni byli, jelikož čas jejich „supplování“ jen „na čas“ trvá. Tohík ale vím, že jistý pan podučitel, který dříve 300 zl. služného měl, avšak maje „oko“ u pana inšpektora, byl mu jako „supplent“ (?) se šesti sty ročně přidělen! Štěstí a láska nejsou žádné čáry, co?

Avšak žert stranou, to stojí ročně též krásné tisíce! A tyto vydaje musí opět jen poplatníci vydržeti, není jiné pomoci! Inu, také by se to snad sneslo, kdyby jen z toho na druhé straně nějaký prospěch „vykukoval!“

Dřívější vikáři, na Moravě děkani a ve Slezsku arcikněži, konali ~~to~~ s a m o u s l u ž b u jako nynější c. k. inšpektoři, a v š a k d a r m o; to jediné bylo, že musila ta neb ona obec, kde škola byla, panu vikáři za příležitost platiti, a to dělalo obyčejně 3 zl., byla-li škola vzdálenější n e j v í c e 5 zl., a to bylo jen jednou z a r o k. Však nevím, jest-li nynější pan c. k. inšpektor vícekrát než jednou do roka kterou školu „prohlíží“? Slyšel jsem z úst více pánů učitelů tato slova: „Loňského roku u nás pan inšpektor ani nebyl!“

Viděl-li však vikář, resp. děkan neb arcikněz, že jest obec v bídě, n e v z a l n i č e h o! Myslím, že má každá obec pod nynějším dozorem na školy o trochu (a jakou pak trochu!) větší vydaje, jelikož mimo c. k. okresního inšpektora též každý rok při-

jede vikář neb děkan, aby odbýval dle církevního nařízení v každé škole „zkoušku z náboženství“, a obec jest též povinna jemu za příležitost čili dovoz náhradu dáti.

Nyní ale podívejme se na pokrok, jaký asi naše mládež v novověké této „pokročilé“ (?) škole dělá.

Již ve staro- a středověku kladla se hlavní váha na to, aby mládež ve škole nejen pro život potřebným vědám se učila, alebrž také mravně se vzdělávala tak, aby ze školy vycházeli jinoši a dcery v každém ohledu mravní a charakterní lidé a užiteční členové lidské společnosti!

A který jest ten hlavní, a řekl bych ten jediný pevný základ mravného vychování? Mám za to, že každý nepředpojatý čtenář tohoto spisku se mnou zvolá, že jediné jen „náboženství“ jest ten skálopevný základ, na němž mravné vychování mládeže toliko stavěti lze; jinak bychom stavěli na písku! Škola, postrádající náboženství a náboženského ducha, podobá se „lodici“ vlnami mořskými sem tam zmítané, až konečně o skaliska mořská se roztrhne a do hlubin mořských se ponoří!

Nynější škole ubralo se hodin pro náboženské vyučování, za to však přirostlo bromadu nových předmětů, jako: zeměpis, dějepis, měřictví, přírodopis, silozpyt čili fysika, kreslení, tělocvik a zpěv (ačkoli tento poslední se již také dříve ve škole pěstoval).

Nic bych proti tomu neměl, jsou to vůbec předměty vhodné a pro občanský život důležité a užitečné; avšak kdyby jen to každý učitel rádně pochopil, jak by si při probírání těchto předmětů po-

čínati měl, aby skutečně vyučování jeho kýženého užitku přineslo tak, jak to zákonodárství v úmyslu mělo a má!

Ale bohužel! že v nejvíce případech se tak nestává; mnohý učitel, aby se panu inspektorovi zavděčil a snad i se pochlubil a tudy světu okázal, že ta nynější „nová škola“ jest přec jen něco jiného, nežli ta dřívější „stará“, vloží hned do rozvrhu hodin pro každý z těchto „nových předmětů“ týdně dvě nebo i tři hodiny a celý skoro týden na nich „jezdí“, zanedbávaje při tom to hlavní, k vůli čemu vlastně obecná čili národní škola zde jest, totiž hlavní předměty: čtení, mluvnictví a počtářství, které přec základem všeho vyučování jsou, a tyto základní předměty se obyčejně jen po „nacešsku odflakávají“! Sláva! jen když dítky při návštěvě pana inspektora dějiny starověku: Perska, Řecka, Římska, Německa a t. d. jako po „šňůrce odsekávají“; když žáci vědí, na kolik tříd se živočišstvo, rostlinstvo a nerosty dělí; když umí „odříkávati“ všech pět dílů světa, všechna moře, jezera a všechny ostrovy naší zeměkoule, když umí roztržiti všechna tělesa nebeská a t. d.; když umí udati všechny možné i nemožné úhly, vypočítati čtvercový obsah všech pravidelných i nepravidelných ploch, když vědí „n a z p a m ě ť“, jak se vypočítá povrch a krychlový obsah všech pravidelných i nepravidelných těles, válce, kužele a koule (!); když umějí dítky „odříkávati“ všechny všeobecné a zvláštní vlastnosti těles, když znají udati všechny na pružnosti vzduchu zakládající se stroje (třeba je ani neviděli), když umí odříkávati co jest to „magnetismus“, „elektrina“, „optika“ etc.; když umí všechny národní a nenárodní písně světské zpívati a konečně, když umí rozličné „krkolomné“ skoky na „hrazdě“ prováděti a po „dřevěných nohou“ choditi: tu zvolá

mnohý p. inspektor s úžasem: „Ó výborně, výtečně pane učiteli, děkuji vám z hloubí srdce svého! Vidíte, tak vyhlíží nynější „nová“ škola! Toť přec rozdíl mezi „starou“ školou, který se ani porovnati nedá!“ Pan učitel si mne ruce, cítě se přeblaženým, že bude míti u pana c. k. inspektora a u pana c. k. hejtmána „oko“; inu ten to zná, co?

Ale pomalu s tou flintou; když jsme již v takovéto „učené“ (?) škole obecné čili národní, tedy prodleme zde ještě nějakou dobu a dejme žákům čítanky do rukou, aby nám také něco přečtli a pak vypravovali, co sobě ze čteného článku zapamatovali. Ale tu ustrnete, neboť shledáte, že sotva čtvrtý díl žáků správně čísti dovede! O nějakém „vyprávění“ čteného článku není ani řeči! Počnete s nimi mluvnicki probírat a zhrozíte se, že málo který žák vám řekne, co jest to vůbec „věta“ a které jsou její podstatné částky; aby rozeznal hlavní větu od vedlejší, aby vám udal druhy vedlejších vět: to byste tím jen darmo chudáky žáky trápil; přichází jim to jako nějaká „španělská vesnice“! Myslíte-li, že snad to s „tvaroslovím“ půjde? Snad, zkuste to. Nechte toho neb onoho žáka jednu větu přečísti a řekněte, aby vám udal, ku které části řeči jedno slovo po druhém náleží. — U prvního žáka to nejde, vyvolejte druhého, třetího, čtvrtého atd a možná, že třeba až na desátého to dojde, než vám dá jakous takous odpověď. Vyvolejte žáka a rcete, by vám v té neb oné větě „sloveso“ vyhledal; nevím, budete-li tak šťasten takového „čiperku“ najíti, a stane-li se tak, tedy tažte se ho, by vám udal, do které asi třídy sloves patří? Ó pro Bůh, kam jsem to zase zaběhl! On chudšas zůstane se na vás dívati, myslí, že jste „zabrousil“ do přírodopisu; toť se rozumí, že to neví. Ale učiňte mu to lehčeji, nechte, by vám to sloveso ve všech časech a způsobech „ča-

soval“. — Zklamal jste se náramně! Tak se pěstuje „mluvnictví“ v „nové“ škole národní!

A vždyť tomu nemůže ani jinak býti, když „realie“ největší část vyučovacích hodin ztráví.

Zkuste to, dejte každému žákovi list čistého papíru a diktujte jim nějaký krátký článek, třeba popis nějakého předmětu aneb bájku a pak seberte jejich písma a zkoušejte, mnoho-li pravopisných chyb každý udělal? Buď se budete smáti aneb dostanete „husí kůže“; v každém téměř řádku naleznete chyb pravopisných jako smetí! Potvrdých souhláskách najdete měkké (úzké) i, í a naopak, obojetných nechci ani slov šířiti; schází tu základy mluvnické!

Doufal jsem, že to snad půjde tedy lépe s počty, které bych skoro, spojím-li je s měřickým „tvaroznalstvím“ (nikoliv měřictvím, které do středních škol náleží) k „reáliím“ přidružil; ale tu jsem se teprve napálil. Dle vzezření vyvolal jsem jednoho dvanáctiletého žáka „čiperku“ k tabuli a dal jsem mu velmi lehounkou úlohu z praktického života domácího k vypočítání (úloha tato nepřesahovala čtyři jednoduché základní počítání) a hle, ťbožák chlapec, jenž dle stáří mohl býti již asi v „secundě“ středních škol, nemohl ani hnouti.

Abych této věci na „klöberek“ přišel, diktoval jsem mu čtyřčíselný počet ovšem tu a tam s „nic-kami“, aby ho napsal, a ještě po dnes mám to ve svém zápisníku zaznamenáno, diktoval jsem mu totiž aby napsal 4·050! A vizte, co onen žák napsal, napsal 400·050! Měl jsem toho dosti. Chtě se přesvědčiti, zda-li násobilku umí, a tu přišel jsem na to, že i této ani neznal, ba ani větší část žáků ve třídě! Na moji otázku, proč tak málo počítají, odpověděl mi: „My se musíme ustavičně dějepisu, zeměpisu

atd., co nám pan učitel „diktuje“ (!), denně učit a ve škole „odříkávati;“ na počty, čtení a mluvnici nemáme času!

Nuže, vy páni novověcí „liberálové“ (?), co tomu říkáte? Tak se to má s touto vaší novou školou beznáboženskou“, kde se tolik pěstují realie! Ale co, vy máte hned odpověď pohotově a ne jednu, ale sto a tisíc; avšak to vám nic nepomůže, factum jest a ne jinak, jak to zde líčím, a nevěříte-li, tak jděte se jen zeptat u ředitelstev a professorských sborů středních škol, aby vám udali výsledek každoročních „přijímacích zkoušek“ žáků, již chtějí vstoupiti na to neb ono učeliště. Ti páni vám řeknou, mnoho-li toho nynější z obecné školy vystupující žáci z mluvnictví a počtářství vědí! Bývám téměř každý rok přijímacím zkouškám přítomen a tu vidím a slyším, jak to chodí a musím se přiznati, že obdivuji trpělivost mnohého pana profesora. Kdyby páni professoři to s přísností brali, tedy nevím, jest-li by ze 200 žáků, kteří obyčejně do první třídy zapsati se dávají, 30, pravím třicet, s dobrým svědomím postoupiti mohlo!

Myslíte li, když takto posloucháte nynější žáky „přírodopis“ odříkávati, že tomu snad rozumějí aneb z toho nějaký užitek pro praktický život míti budou? I toto? Můžete se sami o tom přesvědčiti, když řeknete tomu neb onomu žákovi, aby vám vyjmenoval všechna pro hospodářství důležitá a užitečná domácí zvířata, aby vám vypočítal užitečnost koně, krávy, vola a ovce za živa a po smrti. Nevím, budete-li s odpovědí spokojen. Zeptejte se žáků, již se třeba dva aneb tři roky s přírodopisem trápí, aby vám vyjmenovali všechny polím, lukám a lesům škodlivé živočichy a jak lze dle možnosti takovýmto škůdcům meze položiti? Řcete dále žákům, aby vám udali rostliny pícné, rostliny jež dávají látku na

oděv a jiné, které pro průmysl veledůležité jsou; ptejte se jich, znají-li důkladně všechny u nás rostoucí jedovaté byliny a houby atd.? Vědí-li pak žáci, z čeho se dobývá vápno? K čemu jest „křemen“ užitečný? Znají-li pak „vápenec“ a k čemu ho lze upotřebiti? Jaký účinek má „kuchyňská sůl“ a k čemu se ještě potřebuje? Ať vám řeknou užitečnost železa“ a z čeho se dobývá? Nevím, jest-li by žáci nynější „nové školy“ takto zkoušku odbyli, a přec jen tímto způsobem má vyučování „přírodopisu“ (nikoli však ve zvláštních hodinách, nýbrž spojené se čtením) pro žáky národní školy užitek; jinak jest to jen pouhé mrhání času. O jakési „vědecké soustavě“ nemá býti v obecné škole ani řeči; to jest úloha středních škol! Ovšem, že tím nemíním vůbec všechny obecné školy; jsou také výjimky, ale řídké!

A podobně se to má s ostatními realními předměty, jako: země- a dějepisem, silozpytem atd. Žáci budou vám deklamovati o nebeských tělesech, o všech zemích a mořích na zeměkouli; a kdož ví, znají-li důkladně svou užší i širší vlast, její horstvo, vodstvo, plodiny, průmysl, hospodářství, obchod, národnosti atd.

Žákům obecných škol se „vtloukají“ do hlav dějiny Starořeka, Starořímska atd., ale znají-li pak důkladně dějiny své vlasti? Znají-li pak ony slavné muže, již o vlast a národ nehynoucích zásluh sobě vydobyli. Nevím.

Dle mého názoru by se mělo „měrické tvaroznalství“ zároveň s počtářstvím probírat a to zvláště při vypočítávání ploch; pak při vypočítávání povrchu a krychlového obsahu těles, totiž: krychle, hranolu, jehlance, válce a kůžele; dosti na tom pro obecnou školu, jen když to žáci dobře pochopí.

A jak pak se to má asi se zpěvem? Již jsem z počátku řekl, že žáci panu inšpektorovi všechny možné i nemožné světské písně zpívají; umí-li však též nějakou zbožnou aneb kostelní píseň zpívati, na to se žádný netáže, ba ani pan inšpektor ne, není mu nic po tom, jak se praví. Bylo by to také zbytečné v nové nynější škole na to se tázati.

A přec myslím, že škola má žáky pro život mravný a zbožný odchovávat, má u žáků smysl a jemnocit pro bohoslužbu a církevní zpěv probouzeti a k národním písním také kostelní připojiti. Ale to jsem si dal!

Hned na počátku, když se počaly nové školské zákony prováděti, mnohý c. k. okresní inšpektor (tak na př. v okresu j . . . . ském na Moravě), vida při své návštěvě také několik židovských žáků ve škole seděti, hned poručil, aby se „kříž“ se zdi sundal a ze školní světnice vynesl, že prý se tím jemnocit jinověrců uráží!

Pěkně děkuji; v té třídě sedělo přes 70 žáků katolických, a jejich jemnocit neměl býti uražen když viděli obraz Spasitele svého ze třídy odnáseti a to k vůli asi pěti aneb šesti žákům židovským!

Jak pak bychom mohli potom žádati, aby učitel žáky též církevním, kostelním písním vyučoval!

A přec kostelních písní budou žáci katoličtí více potřebovati nežli světských, vždyť chodí snad také do chrámu Páně na služby boží, či ne? A co škole odrostlí jinoši a dívky a dále jako občané budou snad také do kostela choditi, ačkoli tito moderní „civilisátoři“ by nejraději viděli, kdyby již nyní naše útlá mládež, která bez toho velmi zřídka do chrámu Páně chodí, tam dokonce ani nohou nenáchla. Kostel prý patří pro staré pány a dědky, pro staré paní a baby,“ praví čistí tito „kulturáci.“

Jak ducha unášející a zbožnou mysl povznášející jest, slyšíme-li krásný kostelní zpěv! A odkud se má vzíti, když ho škola nepěstuje? Bůh to naprav!

Ano, při zavádění nových zákonů školských mnozí (ne všichni) z pánů inšpektorů tak daleko s tím „jemnocitem“ několika žáků jinověrců (a třeba v některé škole ani jich nebylo) šli, že zakázali, by žáci při vstoupení některého představeného do školní světnice obvyklým a starobylým „pochválen buď Pán Ježíš Kristus“ nepozdravovali; mají prý jen hezky vstáti a nic více!

Ano i mnohý pan inšpektor řekl, že modlitba před a po vyučování se může vynechat, to prý je zbytečné! A také se tak stalo.

Mnohý ten „moderní liberál“ (?) nám řekne, abychom se jen podívali, jaké bývaly školy jindy a jaké jsou nyní!

Ano, víme a známe to zevrubně; ale my mu toliko odpovíme, že jindy nebyvaly školy tak špatné a tak zlé, jak on si myslí; že v mnohém ohledu, zvláště co se týče „nábožensko-mravného vychování dítek“ byly zajisté o mnoho lepší, nežli nynější beznáboženské,“ jak oni je nazývají a jak je míti chtějí! Dokáží vám to hned; tažme se jen:

Kde pak a kdy jste slyšeli, aby za doby „staré školy“ tolik sebevražd desíti-, jedenácti-, dvanácti- i třináctiletých žáků spáchalo, jak za nynější nové školy?! Vezměte jen matriky, rejstříky, noviny a zápisky do rukou a ustrnete, jaký počet těchto žáků, pouhých to dětí, za doby „nové školy“ samovraždou skončilo! Bylo to kdy dříve slýcháno?

Kde pak jste dříve slyšeli, že by několik žáků dohromady se spojilo a „z l o d ě j s k ý s p o l e k“ utvořilo? Zajisté neslyšeli jste to; za to ale nyní jděte a patřte, kterak na venkově takový „zlodějský spolek“ po jarmarcích a poutích chodí a krade, kde jen co může!

Pozorujte jen žáky, když jdou ze školy; nejdou jako žáci, nýbrž „letí“ jako nějaké divoké stádo, ničemu se nevyhnou, do všeho vráží a hulákají, že myslíte, že někde hoří. Opovažte se jen tuto divokou čeládku napomenouti, pak uvidíte jak jste v tom; nezbedové počnou ještě více hulákati, vám se vysmívati, vám nadávati a konečně buďte ještě rád, že nepočnou po vás kamením házet! Nestává se kolikráte, že nadějná školní mládež tato na veřejné ulici se „sepere“ až i do krve, při čemž i nože velikou úlohu mají?

A jak se to s tím dalším mravním chováním srovnává, uvedu vám jen jeden případ; tak na př. přišla, myslím že jsou tomu asi 2 neb 3 roky, k jednomu řediteli ve Vídni žákyně třetí třídy měšťanské školy do kanceláře žádajíc, a by byla z katalogu vyškrtnuta, že již nemůže chodit do školy, jelikož prý se cítí — matkou! A to se nestává jen ve Vídni!

Světě, nemusíš nad tím trnouti a se chvěti? Bylo to slýcháno za dřívějších dob? Nikdy, nikdy!

Tu mi zase odsekne některý tam „lžiliberal“: „Což na tom, to nevadí; nyní jest mládež naše již čilá, pokročilá!“ — I pěkně děkuji za takovou pokročilosť; krásná to pokročilosť! Snad jste chtěl říci místo „pokročilá“ — „z nemravnělá“? Je-liž pravda? Tu bych s vámi hned souhlasil tělem i duší a k tomu bych vás náramně pochválil, že přec jedenkrátě svatou pravdu mluvíte; ale toho vy neznáte, neumíte, vy jen dovedete lid „balamutit“ a ve tmách „za nos vodit“!

A nepodobá se to tak tomu, když tak naši nynější „nadějnou“ mládež pozorujeme, jak žák obecné školy po ulici se žene s doutníkem v ústech; když jedenácti-, dvanácti-, třinácti- a čtrnáctiletá děvčata s chlapci „koketují“ a zamilovaná psaníčka na vzájem si posílají: že se blížíme oněm „biblickým městům Sodomě a Gomorrhe“? Jaká pak budoucnost tomuto již tak záhy zkaženému pokolení kyne?

Dítky nectí rodičů, mistrů, představených jak duchovních tak i světských, nepozdravují žádného na ulici a jdouce kolem chrámu Páně aneb kolem posvátného „kříže“, tu se již stydí smeknouti čepici aneb klobouk jako katolické děti!

Inu vidíte, to je ten váš „pokročilý svět“, vy páni „modelíři“ národní školy!

Hleďte, naše nynější dle vašich choutek vychovaná mládež neposlouchá ani božích ani církevních příkázání a nebude pak potom, jako poddaní císaře a zeměpána ani zákonů světských poslouchati a šetriti! Jindy chodívala naše školní mládež každou neděli a každý svátek také na odpolední služby boží; jděte však nyní se podívat odpoledne do chrámu Páně a povězte nám, mnoho-li mládeže školní tam spatříte? Myslím, že ani jedno z těchto „nadějných“ dítek, které nemají rodičů, dbajících ještě dávné staročeské zbožnosti; avšak povím sám, kde ty mladé nezbedy naleznete: Jděte se jen podívat v zimě na „kluziště“ a sprásknete ruce, co se jich tam jako much hemží. Jděte v tyto řečené dni na jaře, v létě a na podzim za město a tu uvidíte, čím se mládež tato baví? Všim, jen ne tím dobrým a užitečným; tu vidíme děti naše, jak se honí, hrají rozličné i nedovolené a mnohokráte záhubné hry, zejména karty, často je vidíme práti se a slyšíme, jak při tom proklínají, až se při tom chvějeme a t. d.

„No vidíte, to jest přec „pokrok“ dle vaší chuti, co?

Já však myslím, že by dívky po odpoledních službách božích měly dosti času na procházku s rodiči svými do čerstvé boží přírody!

Ale nyní se opět tažme, co pak jest toho vinou? Co pak asi zavinilo tuto mravní skleslost naší mládeže? Nic jiného, než jedině to, že jste naši národní školu násilně vyrvali přirozené její máteři, totiž sv. církvi, že ze školy všecken nábožensko-mravný duch vymizel a škola takto náboženského rázu pozbyla! Mládež naše přestala býti v pravdě „křesťanskou“, pozbyla zbožného vědomí a ducha; náboženství se jí stalo lhostejným, nevěří ani v nesmrtelnost duše a neklade ani velikou cenu v důstojnost lidskou! A jak by také ne? Vždyť vidí skoro denně toho svůdných příkladů a důkazů až nazbyt.

Vyučování literním předmětům tak nahromaděným podává se nazvíce žákům suchopárně, jež nemohou pochopiti, tím méně ztráviti a zažiti; nynější vyučování v národní škole postrádá všeho náboženského ducha a tudíž nemůže na útlou mládež tak účinkovati, jako vyučování, které proniknuto jest zbožnou myslí a náboženským duchem!

Věru, když tak o tom jako starý a zkušený paedagog přemýšlím, přichází mi to vše ne jinak, jako by se všemožně o to pracovalo, aby místo náboženského, zbožného ducha v národní škole systém a „duch Darvínův“ zahnízditi se chtěl! Ach, ty ubohá útlá mládeži! Kam to povede? Kam dospěje naše budoucí generace, jsouc prosta všeho náboženství?

Či snad myslíte, tím že již jest všechno dobře upraveno, když z milosti postrpíte ve škole „náboženství“ co pouhý předmět, tak jako na př. přírodopis, silozpyt atd.? Ó to se velice mýlíte! Raděj řekněte: „My nechceme ani to, aby se tam náš kněz, čili jak vy, bohužel! říkáte „plandák“ proháněl a se roztahoval“.

Učiňte to, ale pak uvidíte, jak vám budou potomci klnouti až snad do „čtvrtého kolena“!

A nyní čta a přemýšlím, kdo pak jsou to asi ti, již tak útokem ženou na tu naši obecnou čili národní školu? Oni dobře vědí, dostanou-li tuto do svých rukou, že pak mají všechno vyhráno! Mají pravdu, toho jim neupírám.

Ale táži se vás, vy rozmilí „liberálové“, odpovězte mi, může li advokát, notář, velkopřemyslník, obecní tajemník atd. o těchto věcech rozhodovati? Znáte dokona obecnou školu na venkově? Znáte ty všechny nesnáze, nepřístojnosti a bídy na venkově? Tisíckrátě vám řeknu, že nikoli a pročez bych vám, vy páni doktoři, atd., kdo a co jste, radil, abyste se drželi vám dobře známého pořekla: „Suttor ne ultra crepidam!“ „Ševče, drž se kopyta!“ Máte dosti, jeliž pravda? ačkoliv se to týká i mnohých pánů „našinců“, totiž Slovanů. Nic neškodí, řekl jsem jim svatou pravdu do očí, nechť se zardí a nechť přijmou tuto dobrou radu od starého a zkušeného paedagoga.

Mnozí z nynějších pánů „liberálů“ mi zajisté řeknou, že kněží chtějí, aby se opět v národní škole výhradně náboženství vyučovalo. To vím, že si tak budou mysliti: ale těm pravím, že jsou na strašném omylu!

I ve dřívější „staré škole“ se nevyučovalo ustavičně jen a pouze náboženství ano, řeknu vám, vy páni, že se tam tomutéž vyučo-

valo, čemu se v nynější „nové škole“ vyučuje, totiž: náboženství, biblickému dějepisu, evangelium (jen v sobotu), čtení, mluvnici s pravopisem, slohu, počtům, krasopisu a zpěvu (později bylo i též kreslení zavedeno); ale též i země- a dějepis, silozpyt, štěpařství, včelařství, chov dobytka tam byly, jak náleží, zastoupeny, jen že „nebrillovaly“ tyto předměty ve zvláštních hodinách pro jeden každý tento vedlejší předmět v rozvrhu hodin, což vlastně jest velmi nemístné. Takovýmto „vyšňořením“ rozvrhu hodin nestane se přec z obecné školy žádná reálka ani gymnasium; zůstane přes to všechno jen pouze „národní školou“ a takových na nábožensko-mravných základech moudře zařízených a vedených škol národ, vlast a říše potřebuje!

Kdo by mi však chtěl upírat, že ve dřívější „staré škole“ se těmito vedlejšími předměty nevyučovalo, toho jen poukáži na dřívější čítanky školní; nalezneme tam články ku čtení nábožensko-mravné, mluvnické, děje- a zeměpisné, přírodovědecké a hospodářské. Je-liž pravda?

Důmyslný učitel si ustanovil, ve kterých dnech a hodinách v týdnu bude mluvnici a pravopisu, pak opět ve kterých dnech a hodinách přírodovědě (přírodopisu a silozpytu), pak zase, kdy děje- a zeměpisu, kdy hospodářství vyučovati a k tomu si vybral vždy vhodné články ve školní čítance obsažené a tak to šlo a myslím i posud jíti má. Nikoli ale každý z těchto vedlejších předmětů, zvláště žákům v obecné škole vědecky a soustavně, jako od nějakého profesora přednášen a s nimi „napapouškován“ býti má, jak si v tom mnozí páni libují!

Má-li naše na cestě mravní zkázy nalezající se mládež před úplnou a věčnou záhubou zachráněna býti, jest nevyhnutelně zapotřebí, a n o m u s í s e t a k s t á t i, aby naše nynější národní škola hned v základech svých moudře a radikálně opravena byla a to se může jedině jen státi zavedením čistě náboženských škol, totiž takových škol, v nichžto nábožensko-mravný duch panuje, v nichž veškeré vyučování „nábožensko-mravným duchem“ proniknuto a „prosáklo“ jest, v nichž božích, církevních i státních zákonů pilně a úplně šetřeno (těchto posledních se ovšem šetří a také musí; zdaž-li ale těch prvních, nevím.)

Jen tak to může jíti, jinak ne, sice budeme opět tam, kde jsme nyní; stavěli jsme v „nové éře“ až posud „na písku“, a budeme-li tak pokračovati, uvidíte, že se nám celá ta stavba, která již tolik millionů stála, nad hlavou zboří a co potom? Budeme pak kvíleti na těchto zříceninách tak, jako kdysi prorok Jeremiáš na zříceninách jerusalémských nad ztraceným pokolením kvílel!

Avšak mnohý snad se bude tázati, jak asi má se na základě nábožensko-mravném „realiím“ v národní škole vyučovati? I můj Bože! nejen v národní, nýbrž i ve střední škole dá se všemu na nábožensko-mravném základě vyučovati a „přednášeti;“ ale m u s í m e t o m u j e n c h t í t i!

Což pak není Bůh pánem a stvořitelem přírody, kterou řídí a které pevné zákony a meze určitě vykázal? Což pak není Bůh pánem celého světa, jenž řídí země a národy? Což pak nestvořil Bůh všelikeré užitečné a škodlivé živočichy a rostliny a neobdařil liž člověka rozumem, by jich poznal, ku svému blahu používal a naučil se znáti i užitečnost jedovatých bylin etc. I při mluvnickém vyučování zle „nábožensko-mravného“ ducha a rázu použití,

připomenem-li žákům, že Stvořitel obdařil člověka nesmrtelnou duší, rozumem a tím nejkrásnějším darem, totiž řečí, čím se ode všech živočichů rozeznává a tudíž že jest svatou povinností každého z nás tohoto tak vznešeného daru božího si vážiti a řeč svou co nejvíce pěstovati a zdokonalovati!

Vidíte, pánové, takovéto vyučování účinkuje na žáky, udržuje a upevňuje v nich „nábožensko-mravný“ cit a charakter, vzbuzuje v nich chuť a lásku ku každému předmětu.

Jen z takových to žáků stanou se vděčné, mravné a hodné dítky, řádní, užiteční a poctiví údové obce, vlasti a státu!

Tak jako sůl všechny pokrmy chutnými a záživnými činí, tak též činí „nábožensko-mravné vyučování všechny předměty příjemnými, záživnými a užitečnými; bez soli nelze pokrmů používat, bez nábožensko-mravného vyučování nelze jakéhosi dobrého úspěchu docílit!

A pročez volám: Odevzdejte národní školu tomu, kdo si ji vypěstoval a vychoval, totiž církvi; odevzdejte ji spoludozoru duchovenstva, ovšem nejvyšší dozor nad ní nechť podrží si každá jednotlivá „korunní zem“ a stát, jak to dříve bývalo. Tím ušetříme státu a jednotlivým zemím ohromné tisíce ročních výloh na zemské a okresní školní rady a c. k. okresní inšpektory, a následovně ulehčíte tím i všem beztoho již přetíženým poplatníkům!

Nemyslete snad, že byste šli tímto činem a krokem nazpět, to nikoli! Že naše duchovenstvo pokroku nikdy na vzdor nebylo, dokázal jsem již dříve, a že bychom mezi ním řádných a slovutných

paedagogů nenalezli, nebude a neodvází se zajisté nikdo tvrditi!

Nynější dozor na školy jest drahý, avšak osvědčil-li se, to ponechávám laskavým čtenářům k posouzení. Já aspoň bych nebyl spokojen s takovým c. k. okresním panem inšpektorem, jenž přijda do pětitřídní národní školy na „inšpekci“, s touto zapůl druhé hodiny byl „sauber fertig“ t. j. hotov! Při společenské rozmluvě kdesi chtěl míti tento pan c. k. inšpektor *M u h a m e d a* před *K r i s t e m P á n e m* (!) a jednoho třídního pana učitele se tázal, kdy počne se žáky **třetí triumvirát** (totiž kdy se rozdělili pohanští tři vůdci Římanů, Antonius, Octavius a Lepidus o panství říše římské) *p r o b í r a t i*. Byl to „kabrňák,“ co? Co mu to však pomůže, když zná různé ty veliké pohanské muže a nezná vlastních mužů, o naši vlast, národ a církev zasloužilých? Rcete, také by to dovedl vzdělaný duchovní školdozorce?

A tak tedy, bude-li národní škola odevzdána tam, kde již dříve byla, půjde učitelstvo s duchovenstvem ruku v ruce, bude se na vzájem podporovati a spojenými silami na roli dědičné pracovati a vypěstuje nám zbožné a mravné syny a dcery vlasti, statné a užitečné občany, věrné poddané našeho císaře Pána, mající slova božského Spasitele ustavičně na zřeteli:

„Dejte císaři, což jest císařovo a Bohu, což jest božího!“

Ale vím již napřed, že budete všech svých sil napínati, použijete všech dovolených i nedovolených rejdů, aby jen tak se nestalo; vím, že chcete z naší národní školy učiniti jen „**politickou tržnici**“, zapomínajíce při tom, že byste tím jen nevinnou mládež naši v záhubnou propašť

uvedli, jen abyste choutky svoje a zá-
měry kamsi jinam čelící provedli.

Avšak mám pevně za to, že se vám to nepo-
daří a návrh knížete Lichtensteina, ovšem po mnohých
ještě opravách, jak jich žádá český klub, v radě
říšské si svého průchodu zjedná, a doufám, že slova
Spasitelova :

„Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“
v platnost svou uvedena budou!

Na Královských Vinohradech u Prahy,
dne 22. února 1888.

Jan K. Javůrek.